

NOTAT NR. 2/2018 • MANIFEST TANKESMIE

MER MÅLRETTET AFP

EN LØSNING FOR TARIFFOPPGJØRET I 2018

Notatet er skrevet av Magnus E. Marsdal, leder i Manifest Tankesmie.

MANIFEST
– Hele venstresidens tankesmie

Kolstadgata 1, 0652 Oslo • tankesmie@manifest.no • www.manifesttankesmie.no

INNHold

Systematisk ulikhet i levealder og avgangsmønster.....	4
Fagbevegelsens AFP-problem.....	7
Løsning: Mer målrettet AFP.....	8

SYSTEMATISK ULIKHET I LEVEALDER OG AVGANGSMØNSTER

PENSJONSREFORMEN som ble vedtatt i 2005 og iverksatt 1. januar 2011 innfører en «levealdersjustering» av Folketrygden. Dette betyr at den enkeltes pensjon automatisk justeres ned når gjennomsnittlig forventet levealder etter fylte 62 år går opp.

Gjennomsnittlig forventet levealder har økt for både kvinner og menn over lang tid. Samtidig eksisterer det store forskjeller innad i kjønnene mellom ulike utdannings- og yrkesgrupper. Følgende tall viser ytterpunkter i SSBs statistikk over forventet levealder per yrkesgruppe i perioden 2009–2013:

KVINNER

- Tannleger: 87,0 år
- **Gjennomsnitt alle yrker: 83,3 år**
- Servicepersonell (hotell/restaurant): 79,9 år

MENN

- Tannleger: 83,6 år
- **Gjennomsnitt alle yrker: 79,1 år**
- Truckførere: 74,6 år

Det tydelige mønsteret er at høystatusyrker har høyest forventet levealder. Ulikheten er betydelig, og til dels økende.

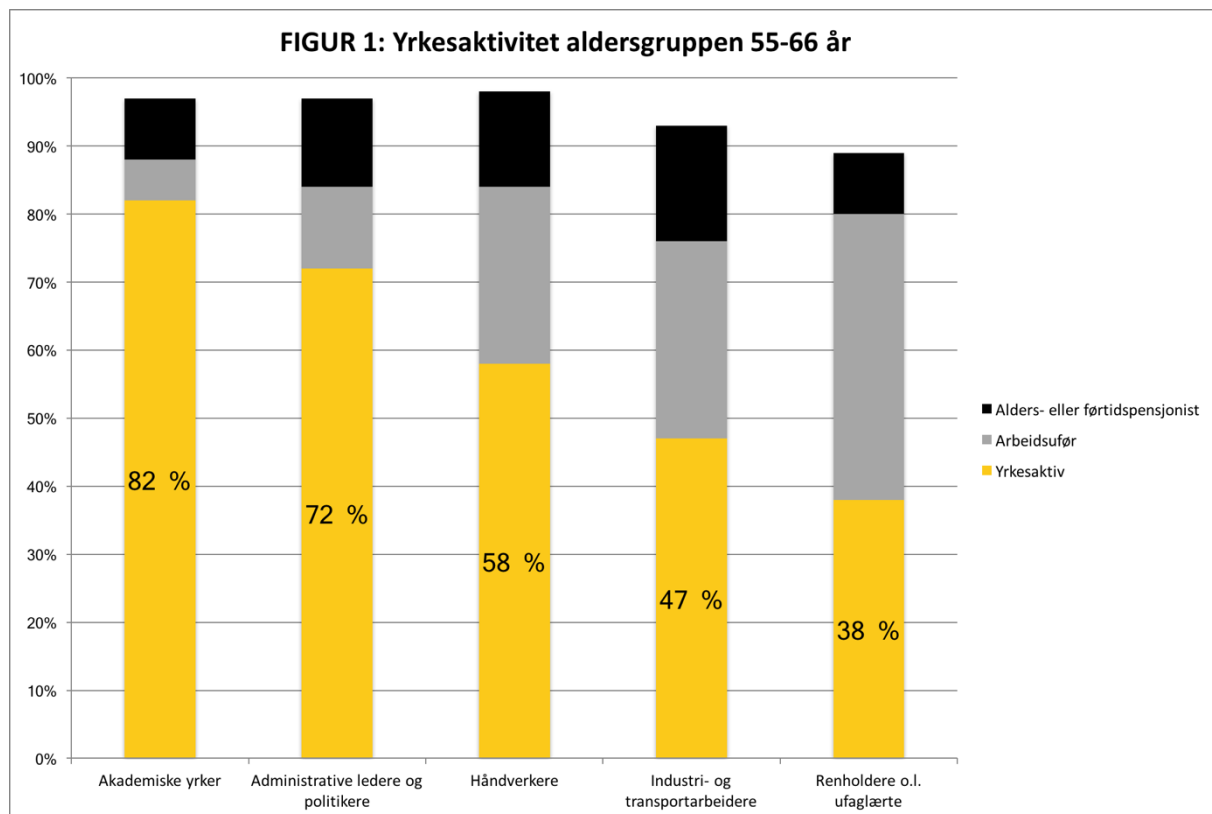
SSBs tall for periodene 2004–2008 og 2009–2013 viser at ulikheten i hovedsak holdt seg stabil blant menn, mens den økte blant kvinner. Forventet levealder for kvinnelige arbeidere innen hotell og restaurant falt med 0,2 år, mens gjennomsnittet økte med 0,7 år fra første til andre periode. Mens ulikheten mellom renholdere og leger blant kvinner var 2,4 år i første periode, hadde den økt til 3,4 år i andre periode.

KLASSEDELT AVGANGSMØNSTER

Ulikhet i levealder henger sammen med et klassesdelt mønster for avgang fra yrkeslivet. Dette temaet er sjelden belyst i offentligheten.

Manifest Tankesmie har hentet ut de sist tilgjengelige tallene fra Statistisk Sentralbyrå (2013) for aldersgruppen 55 til 66 år, altså aldersgruppen som pensjonskuttene er ment å stimulere til å stå lenger i arbeid. Tallene bak Figur 1 inneholder kun personer som har vært eller er yrkesaktive og som per 2013 var i aldersgruppen 55–66 år. Figuren viser hvilken andel av ulike yrkesgrupper (etter yrke per 2009 eller siste selvrapporterte yrke) som fortsatt sto i arbeid og andelen på uføretrygd og pensjon.

Statistikken viser et tydelig klassesdelt mønster fra topp til bunn, der seniorenene i akademiske yrker har langt høyere yrkesdeltakelse, mens tyngre yrker med lavere levealder har mye tidligere avgang fra yrkeslivet.

- Andelen seniorer (55–66 år) som står i arbeid, er mer enn dobbelt så høy innen akademiske yrker som blant renholdere og lignende ufaglærte: 82 prosent mot 38 prosent. Akademiske yrker betyr her for eksempel sivilingeniør, lege, lektor og konsulent.

- 42 prosent blant renholdere og lignende ufaglærte i aldersgruppen 55 til 66 år er medisinsk uføre. Deres uføreandel er sju ganger så høy som innen de akademiske yrkene (6 prosent). Ved siden av renholdere, inneholder gruppen yrker som kjøkkenassistent, lagerassistent, bud og dørvakt.

Det store problemet for fagbevegelsen foran tariffoppgjøret i 2018 er skjebnen til tidligpensjonistene i det nye pensjonssystemet, av mange omtalt som «sliterne». LO-kongressen i 2017 brukte harde ord om pensjonsreformens utslag, og slo fast at «de som ikke kan forlenge yrkesløpet» ligger an til «en pensjonsdekning som ikke kan forsvares i et solidarisk samfunn».

Tidligpensjonistenes utsikter til en fattigslig alderdom skyldes ikke bare levealderjusteringen, men i stor grad også «avkortingen» som ble innført med pensjonsreformen.

Avkorting er en mekanisme som kutter pensjonen kraftig for tidlig avgang (fra 62, som er første tillatte avgangår). Den enkeltes pensjonsbeholdning fordeles på *forventet antall gjenstående leveår for årskullet som helhet*, uten hensyn til om den pensjonerte er tannlege eller truckfører (med ni år forskjell i forventet levealder).

Avkorting knytter en kraftfull mekanisme for belønning og straff til årene mot slutten av yrkesløpet. Systemet er *ikke* «nøytralt» i den betydning at alle år teller likt. Det diskriminerer mellom de som har tidlig start og tidlig avgang og de som har det motsatte, det vil si (grovt sett) mellom arbeidere og folk i akademiske yrker. Dette blir sjelden opplyst i den offentlige debatten, der de fleste aktører synes å anta at «man får ut det man putter inn» i det nye pensjonssystemet.

Notat nr. 2/2018 Mer målrettet AFP. En løsning for tariffoppgjøret i 2018

Vi kan sammenligne en arbeider som begynner i arbeid som 22-åring og en akademiker som begynner som 27-åring. De har i dette regneeksempelet *nøyaktig samme opptjeningsstid på nøyaktig samme gjennomsnittslønn på 500 000 kroner*. Begge har rett til AFP (i privat sektor).

ARBEIDER • FØDT 1963 • 40 ÅR OPPTJENING • AVGANG VED 62

Pensjon som 67-åring: 217 000 kr

AKADEMIKER • FØDT 1963 • 40 ÅR OPPTJENING • AVGANG VED 67

Pensjon som 67-åring: 275 000 kr

Forskjell: 58 000 kr

Akademikeren mottar 26,7 prosent mer i pensjon enn arbeideren. Forskjellen er ikke en belønning for akademikerens lengre utdanning. Utdanning lønner seg i Norge, i form av høyere lønn. Regneeksemplet har satt de to på samme lønn for å få fram hvordan pensjonssystemet i seg selv bidrar til økt ulikhet mellom ulike yrkesgrupper.

Når vi vet at flere arbeidergrupper lever omlag fem år kortere enn mange akademikere, er det vanskelig å se at en årlig straff på nesten 60 000 kroner i tapt pensjon – for å ha en arbeiders yrkesløp i stedet for en akademikers – er rimelig eller rettferdig.

FAGBEVEGELSENS AFP-PROBLEM

SKJEBNEN TIL yrkesgrupper med tyngre arbeid og tidligere avgang har hele tiden vært et uløst problem for fagbevegelsen i det nye pensjonssystemet. LO-kongressen i 2005 satte tydelige betingelser for sin støtte til pensjonsreformen, knyttet til ulikheten i ulike yrkesgruppers levealder. LOs vedtak aksepterte pensjonsreformen kun «under den forutsetning at» myndighetene «må særlig vurdere hvordan levealdersutviklingen er for ulike grupper».

LO presiserte sitt standpunkt slik: «Det er urimelig om økt levealder blant høytlønte skal medføre endringer som mest berører grupper med tungt arbeid og kanskje lavere lønn.» Men nettopp dette skjer, nå som mer privilegerte grupper øker levealderen mer de lavt utdannede blant LOs medlemsgrupper (foreløpig blant kvinnene).

LO-kongressen insisterte på at den framforhandlede tidligpensjonsordningen AFP (Avtalefestet pensjon), som gjør det mulig å gå av fra fylte 62 år uten store pensjonstap, må videreføres etter innføring av pensjonsreformen: «Det er en absolutt forutsetning at AFP opprettholdes.» I sin tale til LO-kongressen i 2005 garanterte daværende Ap-leder Jens Stoltenberg at «[v]i skal slå ring om avtalefestet pensjon.»

Fellesforbundets landsmøte i 2007 tolket LO-kongressens vedtak slik: «LO-kongressen i 2005 hadde som en absolutt forutsetning for sitt pensjonsvedtak at AFP skulle opprettholdes. Uten AFP var det kongressens oppfatning at pensjonsreformen ville være et usosialt prosjekt som først og fremst ville ramme dem med belastende arbeid og relativt lav lønn.»

LO-kongressen i 2017 gjentok at «[d]et er viktig at levealdersjusteringen ikke forsterker sosiale skjevheter knyttet til forskjeller i levealder mellom ulike grupper i befolkningen.»

I den tariffpolitiske uttalelsen, som er grunnlaget for LO-tariffoppgjøret i 2018, vedgår organisasjonen at nettopp det fagbevegelsen fryktet, er i ferd med å skje: «Levealdersjusteringen slår nå inn og virker sterkere enn antatt. Reformen har vært vellykket og styrket sysselsettingen for de over 60 år, men det fins fortsatt en betydelig gruppe som ikke har muligheter eller helse til å stå lenge. [...] Særlig de som ikke kan forlenge yrkesløpet, har dermed utsikt til å få en pensjonsdekning som ikke kan forsvares i et solidarisk samfunn.»

Derfor krevde LO foran oppgjøret at «[e]n ny offentlig tjenestepensjon må ha en god sosial profil og sikre at de som ikke makter å kompensere for levealdersjustering har en reell mulighet for tidlig avgang.» **LOs krav er «et eget tillegg for slitere ved tidligavgang».**

NHOs mening er at AFP «er blitt en dyr ordning for godt betalte menn. De får et påslag på allerede gode pensjonsordninger,» ifølge administrerende direktør Stein Lier-Hansen i Norsk Industri. Han understreker at ordningen er mer enn dyr nok allerede. Hvis LO skal utbedre noe i AFP ved årets tariffoppgjør, mener NHO, «må eventuelt økte kostnader dekkes inn med kutt i andre deler av AFP-ordningen».¹

¹ <https://www.vg.no/nyheter/innenriks/pensjon/nho-topp-angriper-afp-ordningen-er-for-godt-betalte-menn/a/24207871/>

LØSNING: MER MÅLRETTET AFP

EN LØSNING PÅ AFP-floken ved tariffoppgjøret i 2018 må tilfredsstille flere kriterier:

- Øke ytelsene til reelle tidligpensjonister som faktisk går av og ikke tar ut AFP ved siden av fortsatt lønnsinntekt, slik fagbevegelsen vil.
- Sikre at det alltid lønner seg pensjonsmessig å stå lengre i arbeid, at det er mulig å kombinere deltidsarbeid og AFP og at det ikke skapes økonomiske hindre for at AFP-pensjonerte kan velge å gå tilbake i arbeid, slik staten vil.
- Unngå økte utgifter i ordningen, slik NHO krever.

Manifest Tankesmie mener det fins en slik løsning. Dette er den såkalte tosporsmodellen for AFP som Fafo utredet på oppdrag fra LO i 2008.² Vi kaller denne løsningen «Mer målrettet AFP».

En mer målrettet AFP oppnås ved å la halvparten av AFP-midlene brukes som i dag: Et såkalt nøytralt påslag som tjenes opp av alle som omfattes av ordningen, helt fram til fylte 70. Det årlige påslaget blir høyere jo lenger du venter med å ta det ut. Det vil si at ansatte med sen avgang kan få mye høyere årlig AFP enn ansatte i yrker med høyere slitasje og tidlig avgang. Dette elementet kaller vi *AFP som tilleggspensjon*. I dagens AFP for privat sektor er all AFP slik tilleggspensjon.

Den andre halvparten av AFP-midlene målrettes mot de som faktisk går av i alderen 62 til og med 66 år. Dette er *AFP som tidligpensjon*. Dette livsvarige AFP-tillegget blir høyest for den som går av ved 62 og trappes gradvis ned til og med avgang ved 66.

Modellen «Mer målrettet AFP» flytter penger fra de som i mindre grad trenger AFP, fordi de står lenge i arbeid, til de som trenger AFP, fordi de har tidligere avgang. Som figurene nedenfor viser, kan det være snakk om flere titusen i året for ansatte med avgang ved 62 år. Samtidig sikrer modellen:

- At det alltid lønner seg pensjonsmessig å stå lenger i arbeid.
- At det blir fullt mulig både å *kombinere* deltidsarbeid med AFP som tidligpensjon og å *gå tilbake* til yrkeslivet igjen etter først å ha gått av med AFP som tidligpensjon.³
- At utgiftene i ordningen ikke økes.⁴

² Fafo-notat 2008:12 Alternativ modell for AFP skrevet av Tove Midtsundstad, Axel West Pedersen og Jon M. Hippe

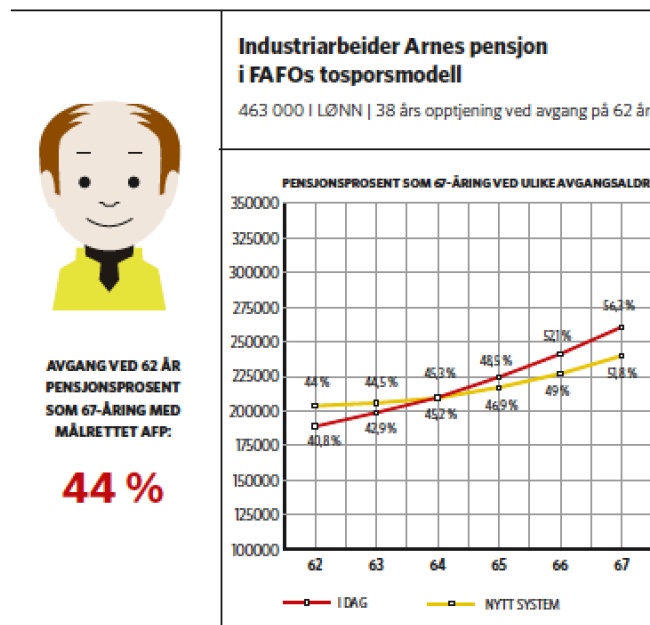
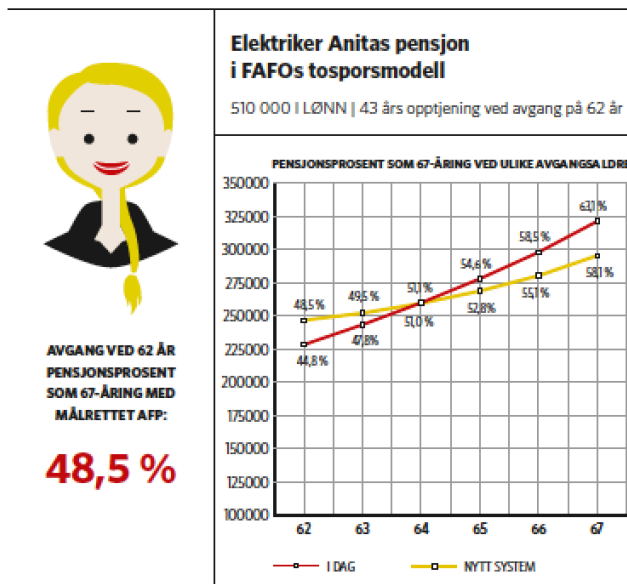
³ Se Fafos utredning s. 21–23.

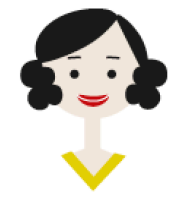
⁴ Se Fafos utredning s. 27.

UTSLAG AV MER MÅLRETTET AFP

Følgende beregninger illustrerer hvordan «Mer målrettet AFP» slår ut sammenlignet med dagens AFP i privat sektor. Bildet er at vi beholder «trappen» som gir økt pensjon for hvert år i arbeid, men den blir mindre bratt, fordi de laveste trinnene heves, mens de høyeste senkes.

Figurene viser hvordan «elektriker Anita», «industriarbeider Arne» og «butikkarbeider Jenny» kommer ut med en mer målrettet AFP som følger Fafos tosporsmodell.

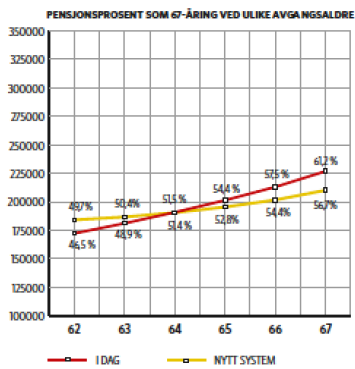

AVGANG VED 62 ÅR
PENSJONSPROSENT
SOM 67-ÅRING MED
MÅLRETTE AFP:

49.7 %

**Butikkarbeider Jennys pensjon
i FAFOs tosporsmodell**

370 000 i LØNN | 38 års opptjening ved avgang på 62 år

FLERE RAPPORTER OG NOTATER FRA MANIFEST TANKESMIE

På www.manifesttankesmie.no kan du laste ned følgende publikasjoner:

RAPPORTER

- 2017:** 1/2017: *Toppen av isfjellet. Omfanget av hvitsnipkriminalitet i Norge*
- 2016:** 2/2016: *Koblingsvirksomhet eller delingsøkonomi? Konsekvenser av digital koblingsvirksomhet og automatisering for medlemsgrupper i Handel og Kontor.*
1/2016: *Vinnere og tapere. Yrkesgruppers levealder og pensjonsreformens konsekvenser*
- 2015:** 4/2015: *Fra sosial dumping til sammenbrudd? Byggenæringen i Osloregionen høsten 2015*
3/2015: *De frafalne. Nedvurderingen av praktisk kunnskap i norsk skole*
2/2015: *Høyrepolitikk for all framtid? TiSA-avtalen og folkestyret over fellestjenestene*
1/2015: *Bestemor på anbud. Svekket demokratisk styring av velferdstjenestene*
- 2014:** 3/2014: *Transatlantisk trøbbel. Handels- og investeringsavtale mellom EU og USA*
2/2014: *Kommunane bygger landet. Handlingsrommet for ein aktiv lokal bustadpolitikk*
1/2014: *Før demningen brister. Tiltakspakke mot arbeidslivskriminalitet*
- 2013:** 3/2013: *OPS i helsesektoren. Erfaringer fra Storbritannia, lærdommer for Norge*
2/2013: *Stor ulikhet, dyp krise. Om årsaker til den verste økonomiske nedturen på 75 år*
1/2013: *Før det smeller. Politiske tiltak mot ekstreme boligpriser*
- 2012:** 3/2012: *Når boligboblen brister. Lærdommer fra boligboomen og krakket i Irland*
2/2012: *Grådighetens pris. Svekket fagbevegelse og fallende lønnsandel siden 1980*
1/2012: *Fritt fall. Erfaringer fra privatisering og konkurranse i den svenske skolen*
- 2011:** 2/2011: *Ute av balanse. Finansiering av velferd i kommunesektoren*
1/2011: *Det nye Norge. Økonomisk maktkonsentrasjon i perioden etter 1990*
- 2010:** 4/2010: *Lanseringen av «utenforskapet»: Hvordan høyresiden svekker tilliten til trygdeordningene*
3/2010: *Fortsatt råd til felles velferd? Framskrivninger og politisk handlingsrom mot 2060*
2/2010: *ISS-METODEN: Outsourcing og arbeidsmiljø ved hoteller i Oslo-området*
1/2010: *Myter og fakta om sykefravær*
- 2009:** 2/2009: *Skattepolitikk i det blå: Det faglige grunnlaget for FrPs skattekutt*
1/2009: *Klassedelt helsevesen? Om utbredelsen av privat helseforsikring i Norge*

NOTATER

- 2014:** 1/2014: *En dyr fornøyelse. Bør Norge bygge kraftkabler til utlandet?*
- 2013:** 1/2013: *OPS, OPS, OPS! Fakta og argumenter om «offentlig-privat samarbeid»*
- 2012:** 3/2012: *Vikårbyrådirektivet – en seier for fagbevegelsen?*
2/2012: *Fra finanskrise til velferdskrise*
1/2012: *Utdannelse på eget ansvar. Tilgang på læreplasser for elever på yrkesfaglige studieretninger*
- 2011:** 2/2011: *«Utdannelse for de mange» – en omtale*
1/2011: *«Den late greker». Myter og fakta om den økonomiske krisen i Hellas*

- 2010:** 5/2010: *Frihandel eller rettigheter – Om den foreliggende frihandelsavtalen med Colombia*
4/2010: *Kupptilhengere ved Oslo Freedom Forum 2010*
3/2010: *Offentlig anbud, sosial dumping. RenoNorden-saken og kommunal konkurranseutsetting*
2/2010: *«Heroes of Human Rights» – Kupptilhengere ved Oslo Freedom Forum 2010*
1/2010: *Offentleg-privat sugerør – Lærdomar frå dei kostbare erfaringane med OPS*
- 2009:** 2/2009: *Redusert sykefravær. Hva kjennetegner virksomhetene som lykkes?*
1/2009: *Faktasjekk: Høyres og Frps påstander om privat helseforsikring sett i lys av erfaringene fra 26 OECD-land*

Pamfletter som er gitt ut i samarbeid med Forlaget Manifest AS kan du finne på forlagets nettside, www.manifest.no

MANIFEST
- Hele venstresidens tankesmie